

inak megóvása és a tömegesedéstől való „elitisztikus” elszigetelése lenne célszerű – de hát ez már végképp nem tartozik ide.)

A Ladányi-kötet és mögötte a Ladányi életmű szintézis: a magyar felsőoktatás huszadik századi történetének kerek, befejezett történetét nyújtja. Kuhn-i értelemben vett *paradigmáján* belül nincsen több megírni-való. (Az állítás súlyos, de azért nem példátlan: olyan művekkel-szerzőkkel állítjuk Ladányit párhuzamba ezzel, mint Hatvany Petőfi kronológiája, vagy Győffy Árpád-kori történeti földrajza, Kosáry 18. századi művelődése.) Mindez azonban a legkevésbé sem jelenti azt, hogy a kérdéssel foglalkozó szakemberek, PhD hallgatók, szakdolgozók számára nincsen tennivaló. Nagyon is van. Ladányi paradigmájában és absztrakciós szintjén ugyanis az intézmények növekedéséről, fejlődéséről, korszerűsödéséről van szó – s persze az ellene ható folyamatokról. Ladányinál ezek a történések „az elemi tények” – s ezek állnak össze azután tendenciákká. Ha azonban ezeket nem elemi ténynek, hanem magyarázandó összefüggésnek tekintjük – szinte korlátlan mennyiségű újabb elemzés írható. Az „elemi tények” ugyanis az intézményeken, sőt akár tanszékeken belüli érdekcsoportok harcaként, vagy éppen minisztériumi tisztviselőcsoportok konfliktusában születnek meg. Az erről szóló esettanulmányok még nagyon-nagyon hosszú ideig töredékesek maradnak majd, míg ki nem bontakoznak e konfliktusok közös algoritmusai. Ha egyszer elérkezünk ide, akkor megszületik a felsőoktatástörténet politológiai paradigmája.

A Ladányi-szintézis viszont a felsőoktatástörténetírás statisztikai, politikátörténeti, és intézménytörténeti paradigmájának (paradigmáinak...) – gyanúnk szerint meghaladhatatlan – csúcspontja. Azt hiszem, a továbbiakban egyszerűen nem szabad tanár-szakos diplomát adni annak, aki ezt a könyvet nem ismeri, s ahogy eddig, továbbra sem szabad felsőoktatáskutatónak elismerni azt, aki e rövid összefoglalás „mögött álló” Ladányi könyveket nem dolgozta fel.

(Ladányi Andor: *A magyar felsőoktatás a 20. században*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999.)

Nagy Péter Tibor

A FELSŐOKTATÁS LEHETŐSÉGEI – VILÁGBANKI SZEMMEL

A felsőoktatás felelős a vezetők képzéséért és alapot teremt a gazdasági növekedéshez. Ezt felismerve a fejlődő országok sokat fektettek be a felsőoktatásba. A Világbank is segítségét nyújtott ehhez a fejlesztéshez.

Az elmúlt húsz év alatt a felsőoktatásba lépők aránya az alacsony bevételű országokban átlagosan 6,2 százalékkal nőtt, a magasabb jövedelmű országokban ez a növekedés 7,3 százaléknyi. A legtöbb országban ez a gyors növekedés a minőség romlásához vezetett, s a társadalmi források jelentős részét át kellett irányítani a felsőoktatásba. Mivel az egy főre eső képzési költség a felsőoktatás területén általában jelentősen meghaladja a közoktatás költségeit, a felsőoktatási expanzióval párhuzamosan széles körben elfogadottá vált, hogy átfogó reformokra van szükség.

A Világbank által kiadott tanulmány felvázolja a Világbank működési és politikai vizsgálatainak eredményeit, valamint áttekintést ad az ezen a területen fellelhető irodalomról és tapasztalataikról. Vizsgálataik során gazdag tapasztalatokra tettek szert, széleskörű konzultációt folytattak a fejlődő országokban a felsőoktatás területén tevékenykedő politikusokkal, döntéshozókkal, külső finanszírozók képviselőivel és az akadémiai világ elismert képviselőivel. A tanulmány célja részben az, hogy következtetéseket vonjon le a napjainkban folyó kutatásokból és informálja ezekről mind a Bankot, mind a közvéleményt.

A vékony kötet a Világbank által kiadott sorozat harmadik köteteként jelent meg. A tanulmány közelebbről egy olyan kutatás része, ami arra irányult, hogy a Világbank oktatás finanszírozását hatékonyabbá tegyék. Az első két kötet az alsó fokú, illetve az ezt követő szakmai képzésekről szól, s sorozat negyedik köteté az oktatáspolitikáról ad áttekintést, és tartalmaz erre vonatkozóan javaslatokat.

Az itt ismertetett jelentés a felsőoktatás krízisének főbb dimenzióit vizsgálja a fejlődő országokban, és felvázolja a sikeres reformok lehetőségét. A reformok négy fő irányára koncentrálnak, amikor stratégiákat és lehetőségeket vizsgál a felsőoktatási rendszer hatékonyságának növelésére. Ez a négy fő irány a következő: 1) a felsőoktatási intézmények nagyobb differenciálása, beleértve a magán intézmények fejlődését, 2) a felsőoktatás változatosabb finanszírozása, 3) az állam szerepének újradefiniálása a felsőoktatásban, nagyobb hangsúlyt fektetve az intézményi autonómiára és felelősségre, valamint 4) annak a politikának a hangsúlyozása, ami határozottan a minőségnek és az igazságosságnak ad prioritást. Sok országban eddig is jelentős reformokat léptettek életbe. Ez a beszámoló a nemzetközi tapasztalatokból von le tanulságokat a reformok területén, ezek politikai lehetőségeit mutatja be azoknak az országoknak, akik a felsőoktatás fejlesztésének útját keresik, hogy jobban hozzájáruljon a gazdaság és a társadalom fejlődéséhez.

A könyv hat fejezetre oszlik. Az *első fejezet* ezek közül a Kihívások és kényszerek címet viseli. Kihívásként, illetve kényszerként említi meg a könyv azt, hogy

kiemelkedő fontossága van a felsőoktatásnak a gazdasági és társadalmi fejlődésben. A felsőoktatási intézményeknek van a legnagyobb felelőssége abban, hogy az egyéneket felruházzák a legújabb ismeretekkel, képességekkel, amelyek felelős kormányzati, gazdasági pozíciókhoz szükségesek. Az OECD országokban az átlagos beiratkozási arány 51%-os, míg a közepes bevételű országoknál 21%-os, valamint az alacsony bevételű országoknál mindössze 6%-os. Becslések szerint a társadalmi megtérülési ráta a fejlődő országok jelentős részében 10% vagy akár ennél is magasabb. Ez azt jelzi, hogy az ebbe a területbe történő befektetés hozzájárulhat a hosszú távú és nagyobb arányú gazdasági növekedéshez.

A második fejezet az állami intézmények finanszírozásának változatossá tételével, illetve ezek ösztönzésével foglalkozik. A legtöbb országban továbbra is az állami intézmények fogják képezni a hallgatók jelentős részét, még akkor is ha a magán szektor szerepe megerősödik. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ha az állami intézményektől magasabb minőséget és nagyobb hatékonyságot várnak el, akkor a kormánynak átfogó reformokat kell bevezetnie. A tanulmány szerint ezek röviden összefoglalva a következők:

A magánszektor bevonása a felsőoktatás finanszírozásába, amit a költségek megosztásával lehet részben elérni, azaz a költségek nagyobb hányadát kell azokra a hallgatókra hárítani akik jelentős életkereset-növekedést várhatnak a képzésük eredményeként, akik gyakran olyan családokból érkeznek, ahol az oktatás költségeihez jobban hozzá tudnak járulni. Anyagi támogatást kell nyújtani azoknak a hallgatóknak, akik nem tudnák folytatni a tanulmányukat a családjuk alacsony bevételű miatt. Az állami források elosztásában növelni kell a hatékonyságot, mind az intézmények között, mind azokon belül.

A tanulmány még két lehetőséget említ a finanszírozás kibővítésére: az intézmények volt hallgatóitól is számíthatnak támogatásra, valamint más külső forrást is igénybe vehetnek, például kölcsönt vehetnek fel. Harmadik típusú forrásként a könyv a bevételt eredményező tevékenységeket említi meg. Ilyenek lehetnek a rövid időtartalmú képzések, gyáraktól kapott kutatási feladatok.

A harmadik fejezet a kormányzati szerep újradefiniálásáról szól. A tanulmány által eddig említett reformok következményekkel járnak a kormányzat és a felsőoktatás kapcsolatában is. A legtöbb fejlődő országban a felsőoktatás területén a kormányzat befolyása messze meghaladja azt a szintet, ami a gazdasági hatékonyság szempontjából indokolt lenne. A közvetlen szabályozás helyett a kormányzat felelőssége az, hogy egy olyan politikai környezetet alakítson ki az állami és a magán szektor számára egyaránt, amiben az állami

források elosztásával arra készíti az intézményeket, hogy kielégítsék a társadalmi igényeket a képzés és a kutatás területén is. A vizsgálatok szerint a sikeres felsőoktatási reformok bevezetése a következő politikai elemektől függ: koherens politikai környezet kialakítása, a piaci követelmények szélesebb körű figyelembe vétele, az autonómia növelése az állami intézmények vezetésében.

Az ötödik fejezet a reformok célkitűzéseivel foglalkozik. Elsőként a tanulmány a képzés és a kutatás minőségének a növelését említi. A magas minőségű képzés és kutatás jól felkészült hallgatóságot követel meg, ehhez elengedhetetlen a magas szintű akadémiai alapfokú és középfokú képzés, valamint a megfelelő szelekciós mechanizmus a felsőoktatási intézményekben. Az intézményen belül megfelelően motivált tanári gárdára, illetve jó körülményekre van szükség. A második célkitűzés szerint a felsőoktatás feleljen meg jobban a munkaerőpiac követelményeinek. A technológiai újításokon alapuló gazdasági növekedés szempontjából különösen jelentős az intézmények felelőssége abban, hogy olyan fejlett képzést és kutatásokat folytassanak, amelyekben a termelő szektor képviselői is szerepet kapnak. Harmadik célkitűzésként említi meg a tanulmány az esélyegyenlőség elvét. Gazdasági hatékonyság és a társadalmi igazságosság, stabilitás szempontjából is fontos, hogy a felsőoktatásban való részvétel esélyegyenlősége növekedjen.

Az utolsó fejezet a Világbank következtetéseit tartalmazza. Korábban elsősorban önálló intézményeket finanszíroztak és nem koncentráltak kiemelten szektor politikára, sokkal sikeresebbnek bizonyultak azonban azok a projektek, amelyek során a kölcsönök sorozatával szektoron belüli politikai reformokat támogattak (Korea esete lehet jó példa a sikeres megközelítésre, ahol a tudományos képzés és a kutatás infrastruktúrájának fejlesztését valamint a gazdasági kapacitást tűzték ki célul). A könyv végén a szerkesztők három pontban gyűjtik össze a következtetéseiket: a szektoron belüli politikai reformokra, az intézmények fejlesztésére és a minőség növelésére teszik a fő hangsúlyokat. (*Higher Education, The Lesson of Experience. Washington DC, The World Bank, 1994.*)

Illés Péter

FELVÉTELI TÁJÉKOZTATÓK

A felvételi tájékoztatók érdemi története alig négy évtizedes. Ebben az időszakban többször ment át jelentős változáson, a szinte „titkos” jogszabályi formától a mai,